

Cit viaggi antorn a un drit dësmentià: col d'esse armà

"Falsa idea di utilità è quella che sacrifica mille vantaggi reali per un inconveniente o immaginario o di poca conseguenza, che toglierebbe agli uomini il fuoco perché incendia e l'acqua perché annega, che non ripara ai mali che col distruggere. Le leggi che proibiscono di portare armi sono di tal natura..."

Coste paròle a son, pensè mach, ëd Cesare Beccaria, col filòsof dël setsent ch'an campo sempe a col quand ch'a veulo fene chërde che l'Italia a l'é la "patria dël drit" e un dij pais pi anans ant la giustissia. Tant anans che, për esempi, i l'oma nen la pen-a 'd mòrt e i lassoma la dësfeisa 'd nòsta libertà e nòsta sicurèssa a na variolà colession ëd polissia, carabigné, civich e vardie. Con j'arzulà ch'i conossoma bin e che tuti an anvidio 'd cheur (cheicòs coma pi dël 90 % ëd robarissi ch'a resto anpuni).

Tut a l'incontrari 'd col pais, un pòch sèrvaj, ch'a l'é l'America (o la Merica); un pais antè che, an diso, i peule esse massà antramentre ch'i spassige për la strà o fin-a andrinta a na scòla, coma ch'a l'é rivaje a la "Columbine High School" ëd Littleton, Colorado, antè che 'l 20 d'avril dël 1999 doi student a l'han massà doi insegnant e dodes compagn. A sarà. Ma s'i veule savejne 'd pi (ëdcò pròpi an sla stòria dla "Columbine High School") e sente 'dcò "l'òtra ciòca" i peule gaveve la veuja con un liber cit cit, ma gustos, ch'i l'hai dëdnans a j'eu: le 40 pagine ëd "Io sparo che me la cavo", scrivù da David B. Kopel e Carlo Stagnaro e publicà da Leonardo Facco Editore (lire 5000).

Coma miraco tuti a san, ël drit d'avèj e portè arme da feu a l'é arconossù an Merica

an sla base dlë Scond Emendament a la Costituzione (ël Prim a l'é col, famos, dël drit d'espression an tute soe forme). Lë Scond Emendament a ven nen dal fàit che l'America a fussa, antlora, un pais sèrvaj, con tanti Indian da massé.

A l'era pitòst na conseguensa 'd tuta na branca dla filosofia politica dël setsent anglèis ch'a l'avìa avù sò achit con John Locke (1632-1704) e dont i l'oma ciacià soens ant ij mèis passà.

Diversament da lòn ch'i l'oma conossù sì an Europa con la rivolussion fransèisa, dont i soma tuti un pòch fieuj, coj ch'a l'han fàit la rivolussion american-a a l'avio pòca, o bele gnun-a, fusa ant lè stat; a j'ero nen anarchich, ma a chërdio che 'l problema a fussa, ant na paròla, col ëd pijesse bin vardia 'd deje tròp podèj al podèj. Sota sota, a l'avio gnanca tanta fusa ant ël "pòpol", ma mach ant le pèrson-e. Gnun-a idéja che "le stat i soma noi" e che lè stat a l'é lì për giutene, antramentre che da noi la costitussion a l'é na nòta 'd bej prinsipi e na lista 'd lòn che ij sitadin a peulo spettesse da lè stat (coma ch'a sarà ant l'Europa ch'a son ancamin a pronte-ne), la costitussion american-a a dovìa esse dzortut n'arma ant le man dij sitadin contra 'l podèj politich, ch'a deuv sempe esse controlà, pi da davzin possibil (e për lòn già 'ncapitàje a Roma (la sede dla "Famija Piemontèisa a l'é fità a ore për le sirimònie dij roman) ëdcò ambelessì as parlarà pi nen dij piemontèis e 'd soa lenga. Con bon-a pas ëd Rens Gandolfo ch'a s'arvirerà ant la tomba.

Mach an pijand conossensa 'd sòn, as peulo capì tante cite (e nen tant cite) carateristiche che ancor a vivo ant l'America d'ancheuj: da giudes e cap ëd la polissia ch'a son elegiù da la gent (pensé

mach se a nojàutri an faran mai voté ël cap ëd la stassion di carabigné!) a la mancansa fin-a d'un minister ëd l'istrussion (le scòle a son competensa dle contee), e 'dcò serte ròbe che an Europa i capioma nen, coma la libertà 'd caté, vende e ten-e d'arm. Thomas Jefferson (scond pressident dl'America) a disìa ciàir che la rason genita për nen limitè la libertà dij sitadin a esse armà a l'era che ij midem sitadin a dovìo, a la bon-a fin, avèj la possibilità, s'a l'era 'l cas, ëd dovré j'istesse arm contra sò govern! E James Madison, pare dla costitussion, as sagrinava 'd fé savèj a j'american ch'a podìo sté tranquij su sò govern: tant la gent armà a sarìa sempe stàita pi bondosa che ij soldà... E a scrivia 'dcò, ant ij "Federalist Papers" (ij Papé Federalista), che l'America a dovìa esse diferenta dai pais europengh con soe monarchie, perchè an Europa ij rè "a l'han por a buté j'arm ant le man dël pòpol".

Quaidun a l'é rivà a pensé che 'l motiv genit dël perchè l'America a l'ha mai conossù fassimo o comunism a l'é ch'a ven a esse complicà buté su na ditatura ant un pais antè ch'a girolo almen 200 milion fra pistòle, fusij e ròba 'd cost gener, e antè che pi 'd 60 milion d'òmo e fomne as ten-o almen n'arm antecà... Complicà e pericolos, e, a l'é nen un cas, a diso ij sostnidor dël drit a j'arm, se tuti ij ditator a l'han mach maitass ëd fé na bela lege për gavé j'arm da 'n sircolassion. Hitler a l'ha fala ant ël 1938, e peui a l'ha podù fé lòn ch'i savoma; an Russia a l'avio fala già ant ël 1929, e peui... Èl liber ëd Kopel e Stagnaro av dis tut sossì, ma a serv ëdcò a vardé pi 'ncreus e da davzin tuta na serie 'd bele frase ch'a veulo fene chërde

d'esse vera mach perchè an j'arpeto un di sì e l'autèr ëdcò; për esempi, che an America a-i sia 'n nùmer esagerà 'd mòrt "sparà".

Antramentre ch'i savoma che, ant ël 1991, j'arm a son èstàite causa 'd "mach" 33.000 mòrt (j'American a son 270 milion). E a vanta gaveje la mità 'd coj 30.000 American che minca ann as masso (dont la mità a dovno n'arma, e a smija rasonevol pensé ch'a l'avrio podù massesse 'dcò senza arme). E, as capiss, a vantria 'dcò gavé tuti coj massà "con rason" da polissia e dai sitadin për dësfeisa.

E se quaidun a chërd che pi arm a-i son e pi a-i son ëd delinquent, scoté sì: ëd coj 200 milion e subia d'arm an gir an America, meno dël 0,2 % a son dovrà "con but criminaj". Tut j'ann, pi o meno ël 0,4 % dj'arm a ven-o dovrà për dësfeisa. Coma a di: a) la pi gròssa part ëd coj ch'a l'han n'arm a son pèrson-e oneste; b) j'arm dovrà "con legitimità" a son pi ò meno 'l dobi dj'arm dovrà "con but criminaj"; e c), pi bel che tut...la pi gròssa part ëd j'arm a ven pròpi mai dovrà. N'òtra bala a smija esse cola che n'arm a l'é tròp complicà për esse dovrà da 'n pòr diav "nen dël mesté": an America a fan statistiche ansima a tut, e i savoma che, antramentre che j'arm a son chersùe da 90 a 200 milion dal 1965 a ancheuj, j'assident a son calà da 2500 a 1500 a l'ann.

Ma la bala pi gròssa a l'é cola ch'an dis che j'arm a servo nen a fé calé ël nùmer dij criminaj (a jè smija

franch a col'òtra stòria: che le pèrzon a servo nen për fé por a lader e sassin).

A l'incontrari, già mach la possibilità che la vitima a sia armà a serv a dëscuragé un criminal, e torna le statistiche an diso che ant ël 98 % dij cas a basta che la vitima a fasa vèdde soa arma perchè 'l criminal a cangia d'idéja. E as capiss: ij balord ch'a masso desen-e 'd pèrson-e për sò piassi, e miraco a-j cheuso con le tomatiche, a son bondos ant ij cine, ma tuti i savoma bin che l'arzighe tuti coj massà "con rason" da polissia e dai sitadin për dësfeisa.

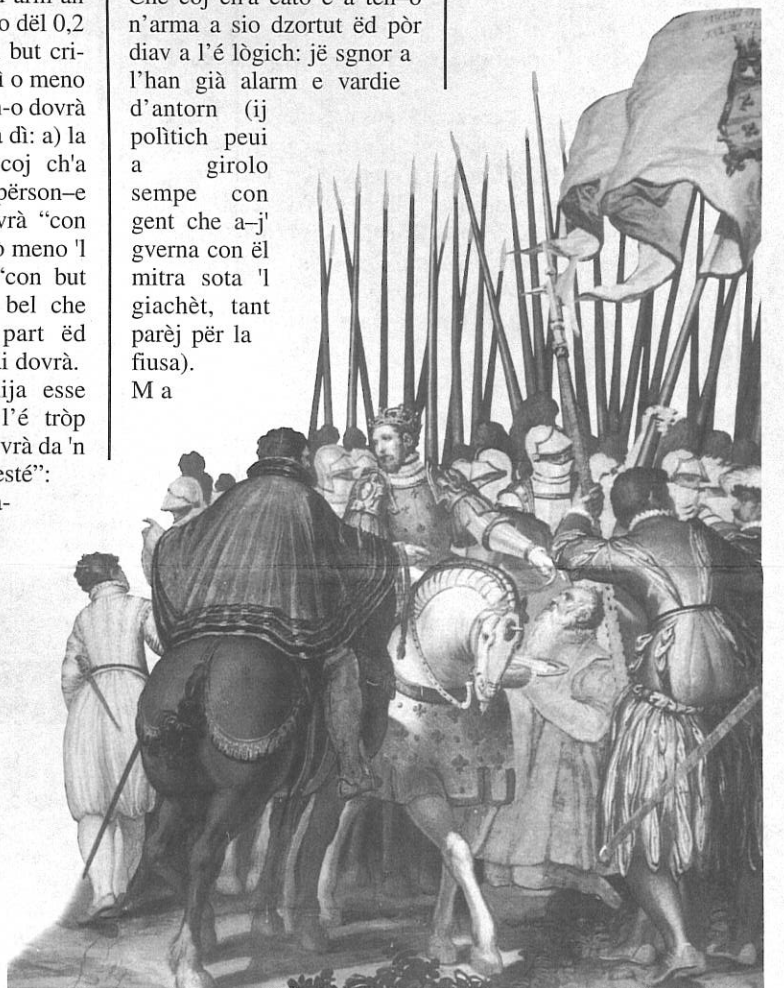
E se quaidun a chërd che pi arm a-i son e pi a-i son ëd delinquent, scoté sì: ëd coj 200 milion e subia d'arm an gir an America, meno dël 0,2 % a son dovrà "con but criminaj". Tut j'ann, pi o meno ël 0,4 % dj'arm a ven-o dovrà për dësfeisa. Coma a di: a) la pi gròssa part ëd coj ch'a l'han n'arm a son pèrson-e oneste; b) j'arm dovrà "con legitimità" a son pi ò meno 'l dobi dj'arm dovrà "con but criminaj"; e c), pi bel che tut...la pi gròssa part ëd j'arm a ven pròpi mai dovrà. N'òtra bala a smija esse cola che n'arm a l'é tròp complicà për esse dovrà da 'n pòr diav "nen dël mesté": an America a fan statistiche ansima a tut, e i savoma che, antramentre che j'arm a son chersùe da 90 a 200 milion dal 1965 a ancheuj, j'assident a son calà da 2500 a 1500 a l'ann.

Ma la bala pi gròssa a l'é cola ch'an dis che j'arm a servo nen a fé calé ël nùmer dij criminaj (a jè smija

as capiss che l'America a l'é gròssa e nen l'istessa daspèrtut; e, varda mach, jè stat antè che j'arm a son controlà a son cole che... a l'han pi 'd mòrt massà! E a l'é ciàir perchè: un criminal n'arm a la treuva sempe, e d'òtra part ij giudes fàit sauté an aria a son n'usansa italian-a...

Basta: tròpi numer! I l'ave capì che lòn ch'i peule lese ant ëss liber i peule nen leslo an sla Busiarda, e gnanca sentlo a la tele. Al nemis dla patria, ch'a l'é 'd boca bon-a, a-j basta già lòn. E adess... un Natal ëd pas a tuti (miraco pròpi a tuti nen ...).

Mauro Tosco

AL CONSERVATÒRI LA VIJÀ PIEMONTEISA

I son andàje dè sfròs. Na vira am mandavo l'anvit, ma dòp mia critica al vèdriuel ëd quàich ann andarera, tant la Region che la Ca dè Studi Piemontèis, l'anvit, as pijo bin bin vardia 'd mandemlo. E mi i son famlo dé da 'n mè amis ch'a l'avria nen dovràlo e i son andàje dè sfròs.

I j'era curios ëd vèdde, dòp dij ciacòt ëd cost ann fra ij piemontesista uffissiaj, la gent ch'a-i era. E 'd gent a-i na j'era pro. La sala dël Conservatòri a l'é nen endòm e peui a l'era nen pròpi satia, contut ëd gent a-i na j'era.

Tuti rapresentant ëd cola casta elitaria an via d'estinzione creà da le associassion piemontèise 'd vej èstamp, tipo la Ca dè Studi e ij Brandé.

A l'era 'l rëscontr dle panse a la zuava, la ciambrea dle prò-

state anfiama, ël congress djè s-ciav dël "pannolone" e 'l consistòro mut dle dentere balarin-e. Tuta gent dla quarta età bondosa ansoma.

Che doman o dòp doman a-i sarà pi nen. E coma ch'a l'é già 'ncapitàje a Roma (la sede dla "Famija Piemontèisa a l'é fità a ore për le sirimònie dij roman) ëdcò ambelessì as parlarà pi nen dij piemontèis e 'd soa lenga. Con bon-a pas ëd Rens Gandolfo ch'a s'arvirerà ant la tomba.

Ma vnoma a la seirà. Ch'a l'é ancaminà con la premiassion ëd n'euva teatral scrivù da Silvi Viberti: "J'isirari" che la dirigent megalatica dla Region, dotorèssa Anna Marchioro, a l'ha definì coma "euva an lenga piemontèisa". Silvi Viberti a scriv ant ël

lengagi 'd sò pais, un lengagi ch'a l'é comprendù ant na fassa 'd teritòri longa apròpre sinch chilòmetro e larga pi o meno l'istess. E, an pi, a scriv ant na manera 'n pòch baravantan-a andoa che le regole dla gramatica piemontèisa a son dovrà a sbefia.

Giust premiolo se l'euva a val la premiassion, ma da lòn a elegg-lo rapresentant ëd la "lenga piemontèisa" a-i na passa! La seirà a seguitava con la recitassion ëd poesie, antevalà da 'd tòch musicaj. E, ambelessì, la "Compania dël teatro 'd des ore", ëd Massim ëScajon e sòcio, a l'ha calà ij sò tòch da novanta.

Da Gipo Farassin, con soa vos a la carta veder ancor e sempe bon-a a fé vnì ij frisson, a Rosalba Bongiovanni anciarmanta për j'euven ëd

meno che për j'orije (ma coma a farala?). Da Mario Brusa con soa verv genita e mossanta a la grassia ancor un pòch enfatica 'd Fulvia Roggero. L'ùnich ch'a l'é smija avèj avù quàich cit problema 'd vos e 'd termolo a l'é stait Renzo Lori. As vedd ch'a stasia nen vaire bin e, pròpi për sòn, a l'é dimostrasse ancor na vira col grand ator ch'a l'é.

As capiss che con ëd gent parèj l'arzulà a podìa mach esse bon e bon a l'é stait, convnù che 'dcò ij musicant a l'han fàit da bin soa part.

An sla sernia dle poesie, për contra, a l'é mej nen parlé: Natal a dovria esse na festa 'd gòj e d'alegrìa; ebin, su disdeut poesie, doe a parlavo dël moment ëd la mòrt, un-a dun funeral, un-a dla sernia dël pòst për fesse la tomba e

n'òtra, a la finitiva, d'un ch'a-j' la conta a sò can antant che "Catlin-a" a l'é a l'avait fòra 'd la finestra". Che alegria!

E cost èspetacol a l'é la giusta espression 'd cola casta dita prima ch'as sent n'elit e ch'a l'é elegiusse coma la sola rapresentant dij piemontèis e 'd soa lenga, an ètnisand da part, an ignorand për sernia e an cercand ëd crasé tute j'òtre espression ëd la coltura 'd nòsta tera.

An lòn giutà, dedlà dël lògich e dël lecit, da l'Aministrassion Regional Piemontèisa.

A conclusion as peul disse che, bele con tute le letere magonà 'd Pressident e Assessor, bele con tute j'inisiative butà su për ampinije j'euja a le ciòle, bele con tuti ij sold spatarà a pieuva an s'ij

amis e an s'ij amis ëd j'amis, ij nemis pi fòrt, pi dur e pi cagnin ëd la lenga piemontèisa e 'd coj pòchi ch'a la parlo an manera genita a son lor: la Ca dè Studi Piemontèis e l'Aministrassion Regional.

A l'é costa la situassion che ij fàit a fortisso an manera da lassé gnun dubi. Contut, esse nemis dël Piemont e 'd soa lenga a l'é pi che lecit, as capiss.

A l'è l'Italia antrega e, second lòn ch'a diciara, fin-a 'dcò la Ministrassion Comunale Turinèisa.

A basta nen vorèj pijé la gent për fòla an contandje 'd bale, e diciarelo tranquillament, pròpi coma ch'a fa l'Assessor Comunale a la Coltura.

Bon-e feste.

Beppe Burzio